

hálás tanítványoknak — a hazai zeneművészet élő kiválóságainak — serege, sem a magyar társadalom összessége akkor, mikor a 70 évessé lett ősz mester előtt meg kell hajtania az elismerés zászlóját, és homloka köré fonnia a soha nem múló szeretet és nemzeti hála babérjait.

Koessler János, vagy ahogyan *mi* őt nevezzük: Hans Koessler, a magyar művészetnek egyik legnagyobb hatású s legérdemesebb apostola. Mikor több mint negyven éve hazánkba jön, szent elhatározással lépi át — akkor még integer országunk földjét. Ifjúi hév, lelkesedés hozza őt ide, hogy a nagyszámú magyar tehetségeknek tanítómestérévé legyen. Ránézve idegen nyelvű nemzet körébe jött, de lelke már akkor is megértette a magyar lélek beszédét, megértette azt, mit várnak tőle a művészet hivatottjai és a művelt magyar társadalom. Nagynevű elődjének, Volkmann Róbertnek örökébe lép, de egyéniségében párosítja a német alaposágot a magyar lelkesedéssel. Elődje, Volkmann, nagy művész, fennkölt lélek, de a pedagógiai működéséhez fűzött reményeket nem váltotta valóra. Ha szerény is személyére nézve, elsősorban alkotó művész, akinél egy generáció nevelése másodrendű fontosságúvá vált. És ő utána jön ez a fiatal férfiú, Istentől megáldott alkotó tehetségével és szent hevülettel szívében, hogy apostolává váljék az eljövendő magyar zenésznemzedéknek. A zeneszerzőnek kijutó babért, mely elődjét annyira böldögította, nem keresi, mert fontosabbnak véli, hogy azt a nemzetet, mely őt szeretettel fogadja, jutalmazza azzal, hogy *olyan* művészeket neveljen neki, akik e nemzet hírét az egész világon elterjesztik. És valóban, a nyolcvanas évek derekától napjainkig minden kiváló magyar zeneszerző és orgonaművész Koessler mester neveltje.

Soha azzal nem törődik, hogy neveltjeiben az ő nagyságát ismerjék fel, mert életének célja, hogy Magyarország művészeit az egész világon ismerjék és becsüljék. A nagy pedagógus nagy ember is; egyenes jellem, szókimondó és igazságszerető. *Pedagógiai érzékére* vall az is, hogy a szorgalmi idő alatt tanítványaival szemben majdnem a rideg-

ség szigorú, de mihelyt ezek ott hagyják az iskola padjait: lelke megnyílik előttük, szívének egész gazdagságát pazarul osztogatja el közöttük, barátjukká, istapolójukká, atyjukká lesz. *Pedagógiai tudását* pedig az jellemzi legjobban, hogy, mint az ifjú zeneszerző-nemzedék mestere, az elmúlt idők nagyjait állítja eléjük követendő példaképül. Bach, Beethoven és Brahms az ő ideáljai; ezeknek művészi elveiben látja a zene egészséges fejlődésének lehetőségét. Ezért sokan, különösen a túlzók, a zenei forradalmárok, félreismerik, és maradinak tartják. Pedig nem az; hiszen tanítványai között vannak a legszélsőségesebb újítók is, kiknek irányát a mester, ha nem helyesli is, de tehetségükben bízik, és reményli, hogy extravaganciáikból való kibontakozásuk után maradandót, örökbecsűt is fognak alkotni.

König Péter, Szendy Árpád, Dohnányi Ernő, Ábrányi Emil, Siklós Albert, Várkonyi Béla, Antalffy-Zsíross Dezső, Weiner Leó, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Kálmán Imre, Lavotta Rezső, Jacobi Viktor, Szirmai Albert és még számosan bizonyítják azt, mit tett ő a magyar kultúrának akkor, mikor ezt a zeneszerző-generációt fölnevelte és szárnnyára bocsátotta.

Mikor — talán egy évtizeddel ezelőtt — nyugalomba megy, visszavagyódik hazájába, azzal a fölemelő érzéssel, hogy megtette mindazt, amit a magyar nemzet tőle várt. De mikor látja, hogy itthon újra szükség van rá, zenei áramlataink elfajúlnak és erős kézzel kell rendet teremteni a különféle romboló zenei irányzatok között: újra itt terem és fölveszi munkája, működése immár tíz év előtt elejtett fonalát, és egy aggastyán éveivel vállain, de ifjúi lelkesedéssel szívében, újra dolgozni kezd. Csendesen, föltűnés nélkül, de annál nagyobb hatással.

És ma, mikor a nagy aggastyán, kitérve minden ünnepeltetés elől, életének hetvenedik évét tölti be, fonjuk ősz feje köré a szeretetnek és hálának babérjait!

Ifj. Toldy László.

Akadémiai jutalom egy erdélyi irónak. A Magyar Tudományos Akadémia jutalmi között van egy, mely az alapító szándéka szerint a

női eszmény költői megörökítésében kiváló műveknek ítélendő oda. Elhúnyt neje emlékét kívánta ezzel az alapító megörökíteni, s a szeretett nőről így nevezett *Ormódy Amélie-jutalom*, mely minden harmadik évben adatik ki, az idén már hatod ízben teljesíti bensőséges, szép rendeltetését.

1908-tól kezdve Szaboleska Mihály, Zsoldos László, Jakab Ödön és Somló Sándor nevét találjuk e jutalom koszorúzottjai sorában. 1920-ban nem adták ki, s így az idén két művet is kitüntethetett vele az Akadémia és pedig Voinovich Géának április vége felé bemutatott előadói jelentése alapján gróf Bethlen Margit és Berde Mária egy-egy regényét. Az utóbbi egy már nehezen hozzáférhető erdélyi folyóiratban jelent meg, könyvalakban nem is forog közkézen, s ez okból, meg az erdélyrészi magyar irodalom különleges helyzetére gondolva, jónak látjuk legalább röviden foglalkozni vele.

A regény címe: Romuald és Andriána. A Zord Idő című, marosvásárhelyi folyóiratban jelent meg 1920 és 21 folyamán, — de nem egészen végig, mert 1921 szeptemberében a folyóirat megszűnt, s a regény végső fejezeteit csak gépírással pótlékból ismerjük.

A regény lelke egy szép és mély gondolat: ifjú és hajadon szerelmi viszonyának bensőleg eszményi értelmezése. E viszony hőforrása a tiszta, hű, vallásos és mindhalálig várni, bízni tudó hajadoni nemes szerelem, mely, mint valami magasztos erény, nemcsak ragyog és vonz, hanem erkölcsi erőt is jelent, messzire kihat, védi, óvja a világ forgatagában kísértések közt esendő férfit, sőt a kegyelem számára egyedül képes megtartani a végül is bűnbe esettet. Jelent erkölcsi érzékenységet is, a balsejtelmek passzív, nagy valóságát, minél fogva megérzi a távoli jegyes helyrehozhatatlan, balgatag tévelygéseit, szenved, hervad és halálra sebződik miattuk, hogy ártatlan áldozatként a késő bánat fájdalmát, de egyszerűsmind a vezeklés és megigazulás szent szándékait hagyja örökül a megdöbbenéssel eszmélő férfira.

A nő, Andriána, az exaltáltság némi szent és tiszta misztikumával állja a szerelemnek, mint ökökre

szóló lelki egyesülésnek a fogadalmát. Ily felmagasztalt női lelkiség igen talál a korhoz, melyben — a III. keresztes hadjárat idején — a történet végbemeleg; másfelől ily vándorló hadjárat viszontagságai egy igen regényes és mozgalmos élet sodrával ragadhatják az ifjú lovagot jegyesétől térben s lélekben egyre távolabb, egészen a végzet beteljesültéig.

Az ifjú Romualdot csak most ütötte lovagvá Andriána, azon előkelő német lovagnak a leánya, kinek házában — egy rajnamelletti várban — az ifjú apródoskodott. A leányt alig is látta azelőtt, mert csak a lovag-avatási szertartásokra hozták haza a kolostorból, hol nevelkedett. Szerelmük a szertartás ünnepi elfogódottságában gyűl ki tiszta tűzzel egymás iránt. A fiú e pillanatban maga a gyermeki tisztaság, lovagi érettségben; a leány: apácai szentség, hajadoni varázsbán. A leány otthon marad, az ifjú egy keresztes haddal a Szentföldre indul. Amaz végig megőrzi hűségét, szent tisztaságát, a fiú azonban a kalandos élet hanyattatásai között nem tud ellenállni a kísértéseknek, s míg hőstettei által lovagi dicsősége egyre növekszik, erkölcsi ellenállása fokról-fokra gyengül. Eleinte a vétkes kívánságokért is szörnyű önkínzásokkal vezekel s fájdalmas erőfeszítéssel ragaszkodik a leány emlékéhez, hogy megmentsse magát; később már a testiség legvétekesebb önfelédtségébe süllyed, hirtelvégya telhetetlen önzéssé fajul, s egy szent ereklyéhez — melyet lovagi dicsvágyból igyekszik megszerezni — az azt őrző ártatlan kis leány beszenyezése s meggyilkolása árán jut el. Ezzel elérkezett lovagi eszménye megtagadásáig s végkép eljátszotta egyéni boldogságát is. De el a leányt is.

Mert Andriánát, a rajnamenti várban otthonmaradt kisasszonyt, láthatatlan, de erkölcsi valóságot jelentő kötelékek fűzik elszakadt jegyeséhez. Valami csodálatos teljessége ez a telepátianak. Mintha szóserint az ő vérét, boldogságát émesztené, pazarolná Romuald: megérez mindent, mi amazzal történik: fonnyad, vértelenedik, búsul, s egyre ritkábban keresik fel a remény galambjai. Mikor pedig az ifjú, nagy vétke után késő bűnbá-

nattal hazatér, az árnyékká fogott szent hajadon az üdvözlő csók után, mintegy a végső bizonyosság, a végső csalódás törétől találva, holtan terül el szerencsétlen jegyese előtt. A fiú térden csúszva indul vezekelni vissza, a Szent-földre.

Változatos külsőségek között, regényes, eseményes fordulatokon át játszódik le nagy következetességgel s egyszerű áttekinthetőséggel e szerelmi történet, a lovagkornak s a keresztes háborúk lelki világának nagy tanultsággal, s valóban történelmi igazsággal feltámasztott milieujében. Nem nélkülöz, mint láthatni, némi csodás elemeket sem; de azok részint a művészi archaizálás kellékei, részint a kor vallásos lélektanának igazságai, legfőképp azonban tárgyi kivetődései azon szeplőtelen hitnek, vallásos meggyőződésű, kifogyhatatlan tiszta szerelemnek, mely a női főalakot jegyesehez köti.

Ami az egyéni történet keretét teszi: a keresztes hadjárat lezajlásának is tanui vagyunk a regényben, de mintegy önkénytelenül, azon figyelemreméltó művészi tehetség erejéből, mely az egyes alakot a maga létviszonyaiba hálózottan: életszerűleg tekinti és tudja ábrázolni. A hadjárat vezető alakjai: Frigyes császár és fia, — Oroszlán-szívű Richárd, Husseni Frigyes a költő-lovag, de Romuald bajtársi környezete is, végül maga a keresztesek tömege; — másik részen, a pogányokén, az exotikum couleur locale-ja természetesen, városokon és embereken, s maga Szaladin szultán alakja is; a hadjárat szent láza, nemes és közönséges, de mindenkor emberi tömeg-jelenségei: nagy és szabatos képzelő erővel rajzoltatnak elénk, a nélkül, hogy mindez különvégzett feladatként hatna reánk, s a történet hőseitől csak egy pillanatra is elszakítana. Egyénítő vázlatai különös méltánylást érdemelnek. Igen sok alakkal dolgozik, de az mind más és más: alig szólalnak meg, máris egyéni meghatározottsággal válnak ki társaik közül.

Mindez oly költőre vall, ki általában a költői alkotás belső feltételeiben jeles. Határozott koncepció, ennek szolgálatára komoly tanulmányokkal elsajátított tárgyismeret,

reális látásra képes képzelő erő, s következetes végig gondolás: jellemző erényei. S talán még egy: a bátorság, mely ily nagy, és nem mindennapi feladatra vállalkozik.

Szereplő személyei, a keresztény oldalon, csak egy epizód-szakaszban magyarok, egyébként pedig, mint láttuk, csaknem kizárólag németek. Hihető, hogy a helyi irodalmi viszonyok meg gondolása is javalta a magyar történetiség kerülését. Mi azonban úgy véljük, hogy a tárgynak ez idegen szellemi milieube való beágyazása korántsem vált kárára a regénynek. Berde Mária ezzel a nehezebb végét fogta ugyan meg a dolognak, de a történeti regény érdekét nézve kétségtelenül a jobb részt választotta: oly életkeretet, melyet hiteles adatok százaiból ma is megismerhet a költői és tudós érdeklődés, — a német középkor szellemi világának és társadalmi életének eleven emlékekben gazdag, dekoratív külsőségeiben is épen rekonstruálható lelki formáját. Ily konkrét történelmi foglatban önkénytelenül elevenre tapint s korszerű zamatot nyer a költői fikció is, és kedves eredetiséget az adatokra kevésbé támaszkodható magyar epizód, mely a keresztes-hadnak Magyarországon való átvonulása alkalmával játszódik le III. Béla udvarában és családja körében. Csenge, az ifjú, szép királyleány alakja az egészséges, pezsgő, pajkos életkedvnek bájos, magyar leányi változataként marad meg ez epizódból emlékezetünkben.

Nyelve kissé túlterhelt: szavanként válogató, tudósi árnyalatú költői nyelv, amellet, bizonyos pazar szemléletekben, dekoratív dúskálásban is kedvét lelő. Valami kikalapáltság is érzik rajta, meg akadékos, — mert nyelvérzékünket sem mindenkor kielégítő újszerűség, mely még most nem tud egészen hozzáismulni a nyelvanyag öröklött formáihoz, kirí közülök, s magára vonja, vagyis zavarja az olvasó figyelmét. Irodalmi nyelvünk egy pár évtized óta kétségtelen forrongásban van, kifejezőkincsének új árnyalatokkal gazdagítására törekszik. Valljuk, hogy erre szüksége is van, mint minden élő és élni akaró nyelvnek; de minden hasonló mozgalom a stíl-zavar veszedelmével jár. Azzal még akkor is, ha nem a

puszta újszerűsködés vágya ösztönözi, hanem tudós hajlam, súlyt és finom árnyalatot egyidejű szabatsággal kifejezni törekvés a hajtó ereje, mint Berde Mária esetében. Nagy művészi komolysága a záloga annak, hogy egyéni költői nyelve is ki fogja forni magát s benne szükséges új és éppoly szükséges hagyomány a stílus zavaratlan egyneműségébe fog egybeforrani.

Jóleső érzéssel látjuk Akadémiánk koszorúját egy erdélyi magyar író homlokán. Az erdélyi magyar irodalmat különlétre, önálló szervezkedésre szorította az idők változása. Magyarságát nem féltjük; külön erdélyi zamatának teljesebb kiérlelését nagy rokonszenvvel várjuk. Elszakadottságában okvetlenül erősebben fognak érvényesülni azon helyi erők, melyek eddig is külön erdélyi változatot tettek lehetővé a

magyar irodalom nagy egészében. De nem kisebb hatalommal fogja éreztetni eleven meglétét a múlt: a magyar irodalmi hagyományok megoszthatatlan egysége. Támasztéka lesz az a magára hagyatottnak, magyarságát biztosító forrása a létfeltételeiben is megbénítottnak, sugalmazója az utat keresőnek. Az irodalmi hagyományok közössége fogja irodalmunk különvált tagozatait testvérekül megtartani ezutánra is. S mikor e hagyományok legrégebb intézményes öre, az Akadémia, egy erdélyi magyar regényt tüntet ki szerény, de szép jutalmával, ebben mi a magyar irodalmi egység eleven valóságáról látunk jeladást, s hisszük, hogy olyanul fogja fel azt Berde Mária is és az egész, szép ígéretekkel teljes, ifjú erdélyi irodalom.

Horváth János.